

А. М. Новицький, канд. юрид. наук

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО БАНКІНГУ В ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ

Науково-дослідний центр з проблем оподаткування
Національного університету ДПС України

У статті досліджуються проблемні питання правового забезпечення застосування новітніх технологій в господарській діяльності суб'єктів цивільної авіації.

Завершується епоха паперового документообігу. Все більше і частіше застосовується електронний аналог паперових документів, одним із яких є авіаційний білет. Нові напрацювання застосування Інтернет, інших телекомунікаційних технологій дають можливість їх використання в цивільній авіації, а це дозволяє авіакомпаніям, що широко застосовують передові технології бути конкурентоспроможними на ринку надання авіаційних послуг. Інтенсивний розвиток нових інформаційних технологій стає основною рушійною силою економічних та соціальних змін у світі. Завдячуючи цьому, з впевненістю можна стверджувати, що світ вступає в нову стадію свого розвитку – інформаційну. З повним переконанням ми можемо говорити про становлення глобального електронного середовища для економічної діяльності, для виникнення нових суспільних відносин.

Проблеми правового забезпечення становлення інформаційного суспільства, його окремих елементів, у тому числі і електронної комерції та електронних грошей, вивчали такі українські вчені, як: І. Аристова, К. Беляков, В. Гавловський, Р. Калужний, М. Швець, В. Цимбалюк та ін. Проте комплексного питання правового забезпечення впровадження новітніх інформаційних розробок в цивільній авіації до цього часу не розроблялось.

Метою даної статті є дослідження правового забезпечення запровадження системи надання електронних послуг у системі цивільної авіації України, розвитку дозвільної системи застосування засобів обігу електронних грошей; визначення ризиків їх обігу, можливі напрями правового врегулювання суспільних відносин, пов'язаних із застосуванням електронного білета, його оплати, застосування інших електронних документів

при здійсненні господарської діяльності суб'єктами цивільної авіації.

Одним із важливих елементів розширення сфери послуг та покращення обслуговування пасажирів є запровадження електронного білета. З прийняттям Законів України «Про електронний цифровий підпис», «Про електронний документообіг» стали можливими застосування систем надання послуг з продажу електронних білетів. Дану операцію можна здійснити за допомогою систем електронного банкіngu.

Під банківськими електронними послугами розуміють проведення на підставі цивільно-правового договору в інтересах та на користь клієнта банківських операцій за допомогою електронних телекомунікаційних засобів (електронних засобів зв'язку) [1]. Проте необхідно відмітити, що електронні послуги базуються на відомих банківських операціях і не можуть існувати відокремлено [2]. Схожими за значенням є і твердження Б. П. Адамика [3]. Бонгартц Йорг, говорячи про електронні банківські послуги, відмітив, що це інформаційні послуги або інформаційні продукти, тобто нематеріальні цінності [4].

Е. Булатова зазначає, що сутністю електронних послуг банків є надання віддаленого банківського обслуговування, яке за способом взаємодії з клієнтом відноситься до систем типу «клієнт-банк» [5].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що електронний банкінг – це спеціальний інструмент для надання банківських послуг на відстані за допомогою телекомунікаційних та новітніх інформаційних технологій.

Електронний банкінг виник з розвитком Internet та інших видів телекомунікаційних мереж. Присутність банків та надання бан-

ківських послуг через глобальну інформаційну мережу стало однією із форм розвитку всієї банківської системи світу. За участю в віртуальному світі банки можна розділити на дві категорії: ті що є повністю віртуальними, та ті, що мають лише окремих сегмент своєї діяльності в глобальній мережі.

На теренах колишнього СРСР, зокрема в Україні перший вид (повністю віртуальних) банків не має поширення. Це пов'язано з багатьма факторами, зокрема з нормативною базою, яка чітко регламентує порядок створення фінансових установ – банків. Законодавчими актами не передбачено створення повністю віртуальних банківських установ.

В Україні представництво банків у Internet знаходить своє місце через створення сайтів. Крім того, через Internet банки надають цілу низку фінансових послуг для своїх клієнтів.

Вперше сайти банків у всесвітній комп'ютерній мережі почали з'являтися у середині 90-х років. До цього банки вже проводили деякі кроки щодо надання банківських послуг через віддалений доступ, наприклад, за допомогою телефонії. При цьому використовувались закриті системи, по яким, за допомогою телефонного зв'язку, клієнти мали доступ до своїх рахунків. Проте виділення окремих закритих систем зв'язку між клієнтом та банком вимагало додаткових матеріальних затрат, чим обмежувало коло можливих потенційних споживачів банківських послуг. Саме з розвитком Internet з'явилась можливість широкого доступу, а також програмне забезпечення щодо безпеки зв'язку та захисту інформації.

На сьогодні майже всі способи передачі інформації застосовуються в електронному банкінгу. Аналізуючи способи передачі інформації від віддаленого клієнта, можна визначити такі види е-банкінгу:

- РС-банкінг (ПК та модемний зв'язок);
- Телебанкінг (телефонний зв'язок);
- Відеобанкінг (телевізійний зв'язок);
- Банківські автомати самообслуговування;
- Internet-банкінг, він же online-banking (Internet-зв'язок).

Поряд із існуванням системи електронного банкінгу виникає нова інституція суспіль-

них відносин – електронні гроші. Що ж таке електронні гроші? Відповідно до Європейської Директиви про електронні гроші № 2000/46/ЄС від 18 вересня 2000 року: «електронні гроші» означають грошову вартість, яку представлено у вимозі до емітента, яка:

- а) зберігається на електронному пристрої;
- б) випускається для одержання коштів на суму, не меншу за вартість у грошовому вираженні;
- в) приймається як засоби платежу за зобов'язаннями іншими, ніж зобов'язання емітента [6].

Великий тлумачний словник сучасної української мови дає таке визначення: «електронні гроші – грошові засоби, які використовуються в електронній системі банківських послуг» [7].

У національній правовій системі нормативне визначення поняття електронних грошей поки що відсутнє, як і правила їх обігу.

Поряд із проблемами широкого застосування можливостей електронного банкінгу та електронних грошей впроваджуються програмні системи надання електронних послуг суб'єктами цивільної авіації. Так, наприклад, Міжнародні Авіалінії України надають комплекс послуг через свій сайт в Інтернет. Можливість забронювати заздалегідь квиток, вибрати місце в літаку, замовити та придбати квиток, сплативши кошти за допомогою електронного банкінгу.

Поряд із ризиками, пов'язаними із застосуванням електронного обслуговування клієнтів, визначаються і переваги – швидкість, відсутність черг, поліпшення умов обслуговування і найголовніше – економія часу на придбання квитків.

Для захисту та підтвердження електронного замовлення застосовується зворотній зв'язок через Інтернет. Авіакомпанія підтверджує отримання замовлення та факт необхідної оплати за послуги. Таким чином гарантується надання послуг у відповідності із замовленням.

Крім того, у сфері надання електронних послуг суб'єктами господарювання цивільної авіації розширюються можливості та сфера надання послуг.

Так, окремими авіакомпаніями надаються такі електронні послуги:

- оформлення електронних білетів;
- переоформлення електронних білетів;
- анулювання замовлення;
- повернення електронного білету та можливість відміни повернення;
- авторизація користувачів;
- використання віддалених кіосків самообслуговування;
- наскрізна реєстрація пасажирів;
- самостійна реєстрація через Інтернет та ін.

Для належного забезпечення роботи та правового закріплення нововведень в Росії було прийнято наказ Міністерства транспорту, який відповідно регулює відносини, пов'язані із запровадженням електронного білету, визнання його сили на рівні із паперовим аналогом.

У той же час, в Україні існують проблеми навіть із обігом електронних грошей. Проблема правового забезпечення існування електронних грошей, різноманітних платіжних систем, що здійснюють свою діяльність в національному сегменті Інтернет визначена окремими органами виконавчої влади України. Так, у листі Держфінмоніторингу України від 2 грудня 2003 р. № 1826/30420-4 «Щодо правомірності використання системи трансферу майнових прав Web Money Transfer суб'єктами підприємницької діяльності» зокрема зазначається, що, відповідно до Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», обов'язковою умовою законного проведення розрахунків фізичними та юридичними особами України між собою за допомогою платіжних систем є наявність дозволу або реєстрації.

Водночас, Національний банк України в листі № 25-209/1539-8608 від 20 листопада 2003 р. зазначив, що питання емісії та обігу електронних грошей ще не знайшли відображення в законодавчих та нормативно-правових актах, унаслідок їх новизни для України. Вбачається реальна необхідність не лише технічної розробки нормативних актів, на основі міжнародних рекомендацій, а й вироблення концептуальних підходів щодо реалізації державної грошової політики України.

На підтвердження необхідності нормативного забезпечення даного виду суспільних відносин може слугувати і телеграма Націо-

нального банку України № 48-012/29-192 від 10 січня 2006 р., в якій, зокрема, попереджаються всі банківські установи України про загрозу відмивання коштів, здобутих злочинним шляхом клієнтами Інтернет-банкінгу та рекомендується посилити вимоги до віртуальних клієнтів.

Саме із міркувань посиленої безпеки досить часто багато провідних авіакомпаній стримано застосовують інноваційні технології, пов'язані із введенням електронного обслуговування клієнтів, продажу електронних білетів, введення віддалених кіосків самообслуговування та електронної реєстрації пасажирів.

Необхідно відзначити, що запровадження різноманітних електронних систем зв'язку між контрагентами цивільно-правових відносин, як то є відносини: пасажир – компанія, сприяють розвитку інформаційних відносин в Україні, яка фактично вже стоїть на порозі вступу до Інформаційного суспільства.

Необхідність правового закріплення норм суспільних відносин, що виникають із впровадженням електронних систем, інноваційних технологій обслуговування є нагальною потребою. Саме це спонукало до початку роботи над структурою Інформаційного кодексу України, як основоположного документа. Саме у цьому документі планується об'єднати основні вимоги щодо електронного забезпечення, гарантувавши при цьому, повну безпеку всіх учасників суспільних відносин, пов'язаних із інформаційними контактами.

Розробка та прийняття Інформаційного кодексу України дасть значний поштовх розвитку електронного урядування, яке в даний час в Україні залишається більше декларативним, ніж дієвим.

Саме із цих міркувань можна зробити висновок про те, що широке запровадження системи обігу електронних білетів, інших елементів електронного обслуговування пасажирів є важливими етапами розбудови інформаційного суспільства в Україні, запровадження дієвого електронного урядування та спонукатиме до розробки нових правових норм, що регулюють інформаційні суспільні відносини.

Література

1. *Кирилюк Д.* Поняття та юридична природа електронних банківських послуг // *Юридичний журнал.* – 2005. – № 10. – С. 59–65.

2. *Саркисянц А.* Новые технологии в расчетно-платежной системе коммерческого банка // *Планета INTERNET.* – № 5–6. – 1998. – С. 30.

3. *Адамик Б. П.* Банківські електронні послуги: Навч. посібник / Тернопільська академія народного господарства; Інститут банківського бізнесу. – Т.: Карт-бланш, 2005. – 95 с.

4. *Бонгартц Й.* Электронные банковские технологии: вызов банковской индустрии // <http://mbk.spb.ru>

А. М. Новицкий

Проблемы применения электронного банкинга в хозяйственной деятельности субъектов гражданской авиации.

В статье рассматриваются проблемные вопросы правового обеспечения применения новейших технологий в хозяйственной деятельности субъектов гражданской авиации.

5. *Булатова Е.* Банківські електронні послуги // *Вестник ТИСБИ.* – № 3. – 2001. – С. 6.

6. *Директива* Европейського Парламенту та Ради «Про започаткування та здійснення діяльності установами – емітентами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними» від № 2000/46/ЄС 18 вересня 2000 р. // *Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності.* – 2002. – № 6.

7. *Великий* тлумачний словник сучасної української мови (з дод. доп. та CD) // *Уклад. та гол. ред. В. Т. Бусел.* – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с.